25/12/2019

Τα Χριστούγεννα και ο Παπαδιαμάντης

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

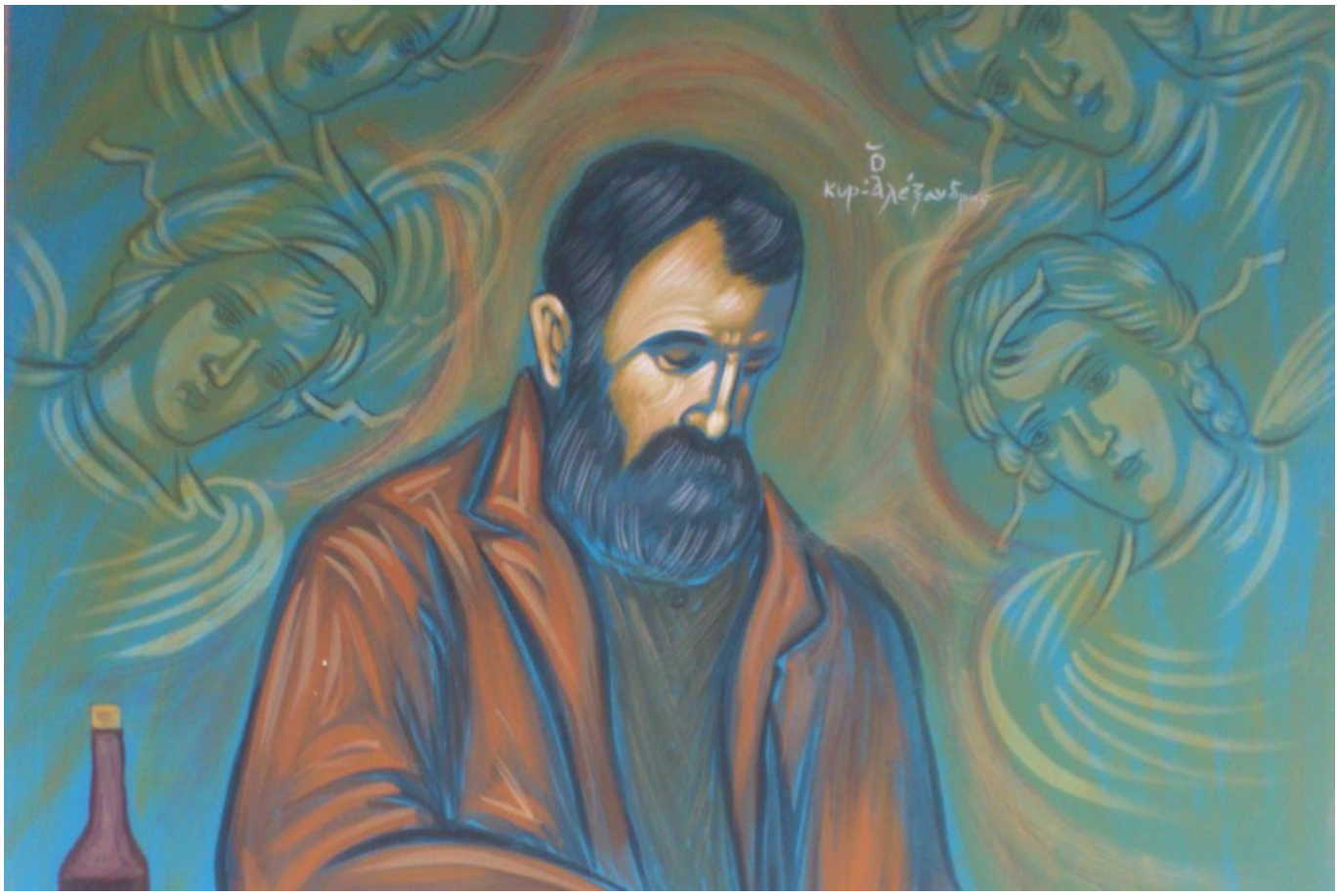

Κάθε Χριστούγεννα η σκέψη μας πηγαίνει αυθόρμητα στον Σκιαθίτη Γέροντα των γραμμάτων μας, τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, που έχει γράψει υπέροχα χριστουγεννιάτικα διηγήματα. Ο Ανδρέας Καραντώνης τον χαρακτήρισε τον πρώτο αληθινά μεγάλο Έλληνα πεζογράφο και εξήγησε το γιατί:: ” Μεγάλος πεζογράφος είναι εκείνος που κατορθώνει και διορθώνει το έργο του πάνω σ’ έναν από κεντρικούς άξονες του Λαού του. Κι ένας από τους κεντρικούς αυτούς άξονες του Ελληνικού Λαού είναι η χριστιανική διαμόρφωση της ψυχής του, έτσι ακριβώς, όπως την αποκρυστάλλωσε από τα ένδοξα χρόνια του Βυζαντίου, ως τις ημέρες που είδε το φως ο χριστιανολάτρης διηγηματογράφος Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Ήταν ο συγγραφεύς, ο προορισμένος να αποκαταστήση τη χαμένη επαφή του νεοελληνικού λόγου με την πηγή της λαϊκής θρησκευτικής ψυχολογίας”.

Ο Παπαδιαμάντης μέσα από την Πίστη του στην Ορθοδοξία και την αγάπη του προς την Πατρίδα του, την Ελλάδα, μίλησε απλά και κατ’ ευθείαν στην καρδιά του λαού μας. Και ορισμένες σκέψεις του μένουν ως αποφθέγματα στην ιστορία των

Ελλήνων. Ήταν βέβαιος ότι οι πολέμιοι του Χριστού θα υπάρχουν πάντοτε, αλλά και θα απέρχονται, ενώ ο γεννημένος στη Φάτνη της Βηθλεέμ Χριστός θα βασιλεύει πάντα. ΄Εγραψε: ” Προ των σήμερον υλιστών, δαρβινιστών και θετικιστών υπήρξαν οι απαισιόδοξοι, οι ορθολογισταί και οι κριτικισταί’ αλλά παρήλθον’ προ αυτών ήσαν οι πανθεϊσταί, αλλ’ εξέλιπον. Παρέρχονται, κρύπτονται εν τη σκιά, αφανίζονται, αφού επί βραχύ τέρψωσι τους φιλοκαίνους και τους φιλαναγνώστας δια περιέργου συναυλίας λέξεων και γνωμών. Ο δε Χριστός έμεινε και θα μένη…Ο πόθος της μωράς επιδείξεως, η μανία του καινά εκάστοτε λέγειν, η δοκησισοφία, ο τύφος και η οίησις άγουσιν εις τας συγχρόνους αθεϊστικάς θεωρίας, από των οποίων τουναντίον απάγει η ειλικρινής και ακραιφνής φιλοσοφική συζήτησις της προ των οφθαλμών ημών κειμένης αληθείας”.

Ο Παπαδιαμάντης δεν αναγνωρίστηκε από όλους τους συγχρόνους του, κυρίως από ηθικιστές χριστιανούς και από συγγραφείς των σαλονιών. Γράφει σχετικά ο Φώτης Δημητρακόπουλος: ” Ο Παπαδιαμάντης αντιμετωπίστηκε κατά βάσιν ιδεολογικά και λιγότερο αξιολογικά από την επίσημη κριτική, λογοτεχνική και φιλολογική, ένεκα της θρησκευτικής του πίστης στην ορθοδοξία, του αντιδυτικού του αισθήματος και της γλώσσας του έργου του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Κ.Θ. Δημαράς, που υποστηρίζει πως ο Παπαδιαμάντης “διαβάζεται εύκολα από ανθρώπους που δεν έχουν συνηθίσει στην καλή ποιότητα” και πως “η γενιά που τιμούσε τον Σουρή για μεγάλο ποιητή, επόμενο ήταν να τιμήσει για μεγάλο πεζογράφο τον Παπαδιαμάντη…”. Παλαιότερα κριτικοί προς τον κυρ Αλέξανδρο ήσαν οι Γρ. Ξενόπουλος και Κ. Χατζόπουλος. Ο Φώτος Πολίτης τον χαρακτηρίζει “πιστό των εξωτερικών συμβόλων της χριστιανικής λατρείας”. Αρκετά κριτικός έναντί του είναι και ο Λίνος Πολίτης στην Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας που έγραψε.

Οι ιδεολογικά αντίθετοί του δεν μπορούν γενικά να αντέξουν την σε βάρος τους καταγγελία του, όπως την γράφει στον “Λαμπριάτικο ψάλτη”: “Όλα τα χριστουγεννιάτικα και τα πασχαλινά διηγήματα δεν πρέπει πλέον να βλέπωσι το φως. Μη θρησκευτικά προς Θεού! Το Ελληνικόν Έθνος δεν είναι Βυζαντινοί, εννοήσατε; Οι σημερινοί Έλληνες είναι κατ’ ευθείαν διάδοχοι των αρχαίων…” Οι υλιστές και ηδονιστές κριτικοί του δεν μπορούν επίσης να ανεχθούν τον λόγο του “επ’ εμοί ενόσω ζω και αναπνέω και σωφρονώ δεν θα πάψω να υμνώ μετά λατρείας τον Χριστόν μου“. (Σημ. Υπογράμμιση του υπογράφοντος). Γράφει σχετικά ο Ζήσιμος Λορεντζάτος στα Collectanea: “… Σωφρονώ! Α το δύσκολο, το δυσκολότατο εκείνο ρήμα της παπαδιαμαντικής φράσης …πόσοι ακόμα το κάνουν ενεργό στη ζωή τους, αλήθεια, και πόσοι (λιγότεροι ακόμα) δίνουν επίσημα την υπόσχεση και ξεστομίζουν καταπάνω τους την τρομερή φοβέρα που εκείνος ξεστόμισε καταπάνω στον εαυτό του: Εάν επιλάθωμαί σου, Ιερουσαλήμ, επιλησθείη

η δεξιά μου, κολληθείη η γλώσσα μου τω λάρυγγί μου, εάν ου μη σου μνησθώ; Αλήθεια πόσοι;”

Εκτός από τους ιδεολογικά αντιθέτους του Παπαδιαμάντη υπήρξαν αυτοί που τον εκτίμησαν χωρίς να αντιληφθούν πλήρως ή παραθεωρώντας την ορθόδοξη πνευματικότητά του. Αυτοί με επιμέλεια και με αγάπη στον άνθρωπο και στον λογοτέχνη Παπαδιαμάντη πρόβαλαν το έργο του. Ένας από αυτούς ήταν ο Οκτάβιος Μερλιέ, Γάλλος φιλέλληνας και λόγιος, που αγάπησε ξεχωριστά τον Παπαδιαμάντη, τον μετάφρασε στα γαλλικά, και με ευθύνη του, πρόλογο και σημειώσεις του τον εξέδωσαν οι περίφημες γαλλικές εκδόσεις “Les Belles Lettres”. Έγραψε σχετικά ο Γιώργος Θεοτοκάς στο περιοδικό “Ελληνική Βιβλιογραφική και Βιβλιοκριτική Επιθεώρησις” (τεύχος Φεβρουάριος 1935):

“Η παράδοση μας είχε μεταδώσει για τον Παπαδιαμάντη την εικόνα ενός απλοϊκού χωριανού ασκητή, περιπλανημένου μες στην πρωτεύουσα, χωρίς σχεδόν κανένα άλλο συναίσθημα εξόν από την θρησκευτική του πίστη και τη νοσταλγία του νησιού του. Αλλά στα βιβλία του Οκταβίου Μερλιέ ανακαλύπτουμε έναν γνήσιο καλλιτέχνη με απέραντη ευρωπαϊκή μόρφωση, πρωτοπόρο της εποχής του (μετέφρασε το “Εγκλημα και τιμωρία” του Ντοστογιέφσκι στα 1889, τον καιρό που ο ρώσος λογοτέχνης ήταν σχεδόν άγνωστος στη Δύση), εξαιρετικά ανήσυχο, τυραννισμένο ακατάπαυστα από τις αντιφατικές αξιώσεις της ψυχής του, προικισμένο με την πιο λεπτή ευαισθησία και εξαίσια εγωκεντρικό. Νομίζαμε άλλοτε πως η αιτία της απομόνωσης του στην Αθήνα ήταν η συστολή του εμπρός στον ανώτερό του “πολιτισμό” της πρωτεύουσας. Τώρα υποπτευόμαστε μάλλον ότι η αιτία ήταν ακριβώς αντίθετη, ότι δηλαδή ο Παπαδιαμάντης τραβήχτηκε μακριά από τους τότε Αθηναίους, λογίους και μη, επειδή τους είχε ξεπεράσει και δεν μπορούσε πια να συνεννοηθεί μαζί τους”.

Μεταξύ αυτών που ένιωσαν την ποιότητα του έργου του Παπαδιαμάντη ήταν ο ποιητής και στοχαστής Γιώργος Σαραντάρης, που και αυτός υπέστη τον ιδεολογικό ρατσισμό των υλιστών και ηδονιστών και τον κομπλεξισμό των μετριοτήτων. Σε δημοσίευμά του στο περιοδικό της Θεσσαλονίκης “Μακεδονικές Ημέρες”, τον Ιανουάριο του 1938, γράφει ότι ο Παπαδιαμάντης αγκαλιάζει τον ελληνισμό ως σύνολο και ότι μετά από αυτόν ” δεν φανερώθηκε στην Ελλάδα μήτε ένας σοβαρός θρησκευτικός πεζογράφος”. Ο Οδυσσέας Ελύτης σημειώνει για τον Σκιαθίτη συγγραφέα: “Στον μισό και πλέον αιώνα που μας χωρίζει από τον θάνατο του Παπαδιαμάντη …θάπρεπε η μορφή του να είχε γίνει αγέρας. Δεν έγινε. Μια μέρα το παρελθόν θα μας αιφνιδιάσει με τη δύναμη της επικαιρότητας του. Δεν θάχει αλλάξει εκείνο, αλλά το μυαλό μας”. Και ο Παπατσώνης τονίζει: ” Χωρίς τον Παπαδιαμάντη χάνουμε τις ρίζες μας, παύουμε να είμαστε Έλληνες. Όταν έχει

κανείς κάτι πολύτιμο δεν το απορρίχνει. Και το αγνό δίδαγμα του Σκιαθίτη είναι πολύ τίμιο και ανεπανάληπτο”. Ο λόγιος Αγιορείτης μοναχός Μωϋσής από την πλευρά του υπογραμμίζει ότι το “κήρυγμα” του Παπαδιαμάντη, παραμένει επίκαιρο όπως και του Ντοστογιέφσκι, “αλλά πού αυτιά…” να τ’ ακούσουν, και πρσθέτει: “Ντοστογιέφσκι και Παπαδιαμάντης ζούσαν ό,τι έγραφαν, γι’ αυτό και είναι μεγάλοι λογοτέχνες”.

Σε μια συνάντησή μου με τον σημαντικό Μικρασιάτη συγγραφέα Τάσο Αθανασιάδη τον είχα ερωτήσει τι κάνει να ξεχωρίζει τον μεγάλο συγγραφέα από αυτόν που απλώς γράφει κάποιο βιβλίο και μου απάντησε ο χρόνος. Από τη συζήτηση που ακολούθησε κατάλαβα ότι όσο κι αν ενεργήσει προς καιρόν η διαφήμιση και τα κυκλώματα το μέτριο θα χαθεί στη λήθη, ενώ το σημαντικό θα επιζήσει, όπως το χρυσάφι στο καμίνι. Κατάλαβα επίσης την αμηχανία των υλιστών που ο Παπαδιαμάντης παραμένει επίκαιρος, 102 χρόνια μετά τον θάνατό του. Κάθε χρόνο τέτοιες ημέρες, σε πείσμα τους, διαβάζονται “Το Χριστόψωμο”, “Η Σταχομαζώχτρα”, “Ο Αμερικάνος”, “Στο Χριστό, στο Κάστρο”, “Τα Χριστούγεννα του τεμπέλη” και τ’ άλλα χριστουγεννιάτικα διηγήματα του μεγάλου Σκιαθίτη συγγραφέα.

antibaro.gr